

KAHRAMANMARAŞ-TÜRKOĞLU ARASINDAKİ TİPİK BİR AKARSU KAPMASI

*Nilüfer Pekcan**

Bilindiği gibi kapmalar veya flüvyal gelişmeler, yeni olduğu için ülkemizde de oldukça yaygındır. Çünkü, bir akarsuyun veya onun kollarının, bir diğerini kapması ile sonuçlanan olaylar flüvyal jeomorfoloji evriminin gençlik ve ileri gençlik devrelerinde çok tipik olarak görülürler. Olay, olgunluk ve ihtiyarlık safhalarına doğru gidildikçe çok çok azalır ve son bulur.

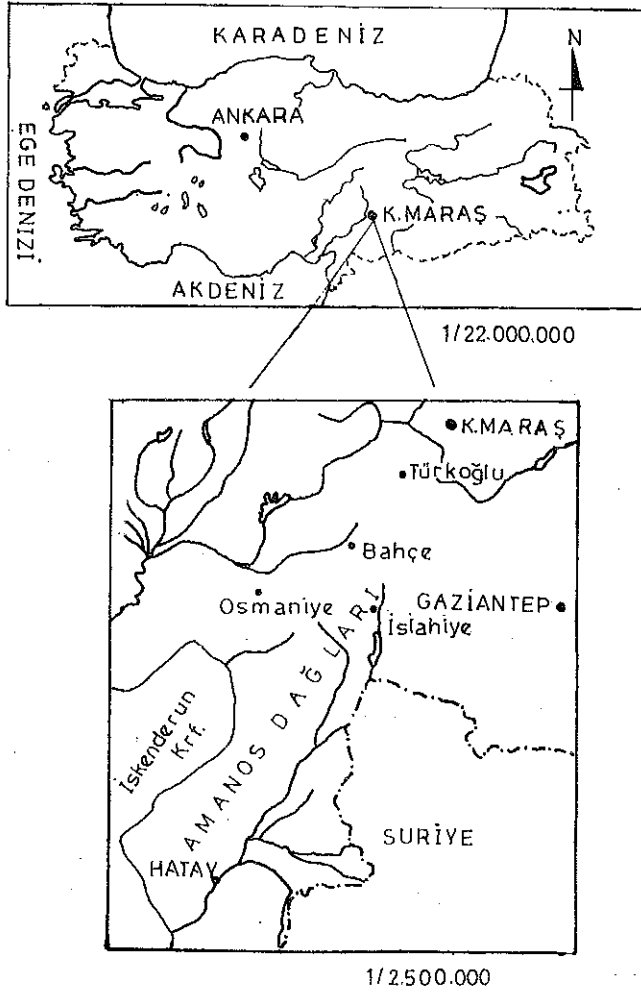
İşte ülkemizin çok büyük bir kısmı, böyle gençlik ve ileri gençlik safhasında olduğu için burada pek çok kapmalar vuku bulmuştur veya bulmak yolundadırlar. Bunda neotektoniğin de çok büyük rolü vardır. Kaide seviyesinde değişikliklere neden olan özellikle alçalma ve yükselmeler ile iklimatik değişiklikler (yağışların artması gibi) kaptür olaylarını hızlandıran en önemli etkenlerdendir.

İşte bu kaptürlerden biri de, çok tipik olarak Amanos dağlarının kuzeyinde, Kahramanmaraş ile Türkoğlu arasında gerçekleşmiştir (Şekil : 1). Bu olayın meydana gelmesi çok ilginç olsa da; yaşını saptamak çok daha önemlidir. Burada başlıca iki etken söz konusudur :

- 1 — Genç tektonizma
- 2 — Genç volkanizma

Bu durumu açıklamak için, bölgenin yapısal özelliklerine de kısaca değinmek gerekmektedir.

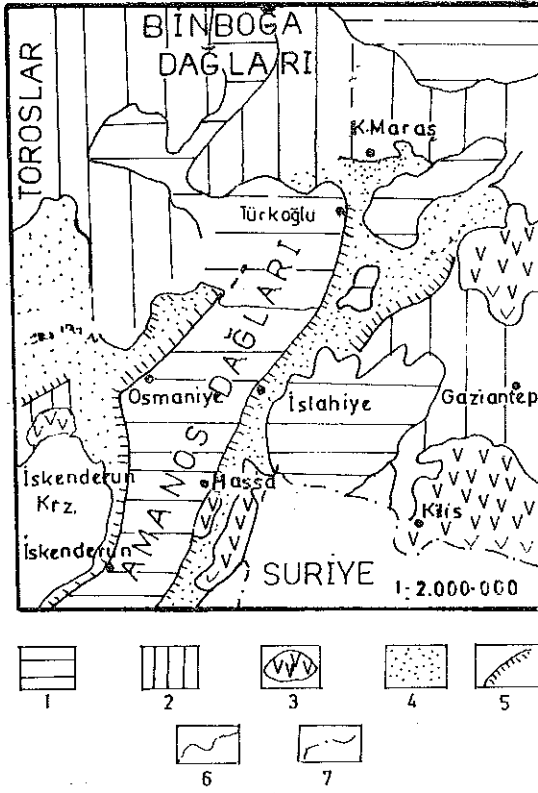
* Yrd. Doç. Dr. Nilüfer Pekcan, Coğrafya Bölümü, Fiziki Coğrafya Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

Şekil 1 — -Kahramanmaraş- Türkoğlu arası lokasyon haritası.

Bölge, yani Amanos dağlık kütleyle çevresi, pek çok yerli ve yabancı yerbilimciler tarafından etüd edilmiştir (Bk. Bibliyografya).

Esas nüve, Kambriyen, hatta Antekambriyen yaşta kayalar-
dan oluşmuştur (Şekil : 2). Antekambriyen, Türkiye'nin pek az-
yerinde bulunmaktadır ve kesin yaş tesbiti yapmak güçtür. Bu

Şekil 2 — -K. Maras- İskenderun arasındaki jeomorfolojiye uygulanmış ve basitleştirilmiş jeolojik haritası.

- 1 - Pre-alpin temel araziler,
- 2 - Kıvrımlı alpin formasyonlar,
- 3 - Üst-Kuaterner yaşlı volkanitler «Hassa leğeleri» (lavlar, ponzalar, volkanik sünger taşları, aglomeralar, tüfler),
- 4 - Eski ve yeni alüvyonlar,
- 5 - Başlıca genç faylar ve fay diklikleri,
- 6 - Akarsular,
- 7 - Devlet sınırı.

pre-alpin temel pek çok metamorfik kayalarla birlikte, bazik ve ultrabazik kayaları da içermektedir. Formasyonlar çok kıvrımlı ve kırıklı olup, belirgin olarak Kaledoniyen ve Hersiniyen orojenezleri geçirmişlerdir. Hüroniyen orojenesi ise, henüz kesinlik kazanmamıştır.

Alpin formasyonlar ise, daha çok bölgenin kuzey yarısında yer almakta olup, hemen her yerde pre-alpin temel üzerinde diskordant olarak bulunmaktadır. İkisi arasında, kaide konglomeraları söz konusudur. Çoğu puding karakterli olan sertleşmiş bu konglomeralar, genellikle kırmızı renklidir ve Alp'lerdeki verrucano'ları andırmaktadır. Alpin formasyonlar başlıca şistler ve kalkerlerden oluşmaktadır. Kalkerler yer yer kristalize ve rekrystalizedir. İçlerinde, yabancı maddelerin fazlalığı dolayısıyla karstik şekiller faz-

laca gelişmemişlerdir. Yer yer karstik kaynaklara rastlanılmaktadır. Lapyalar ise çoğunluktadır. Gerek kalkerler, gerekse şistler çok kıvrımlı ve kırıklıdır.

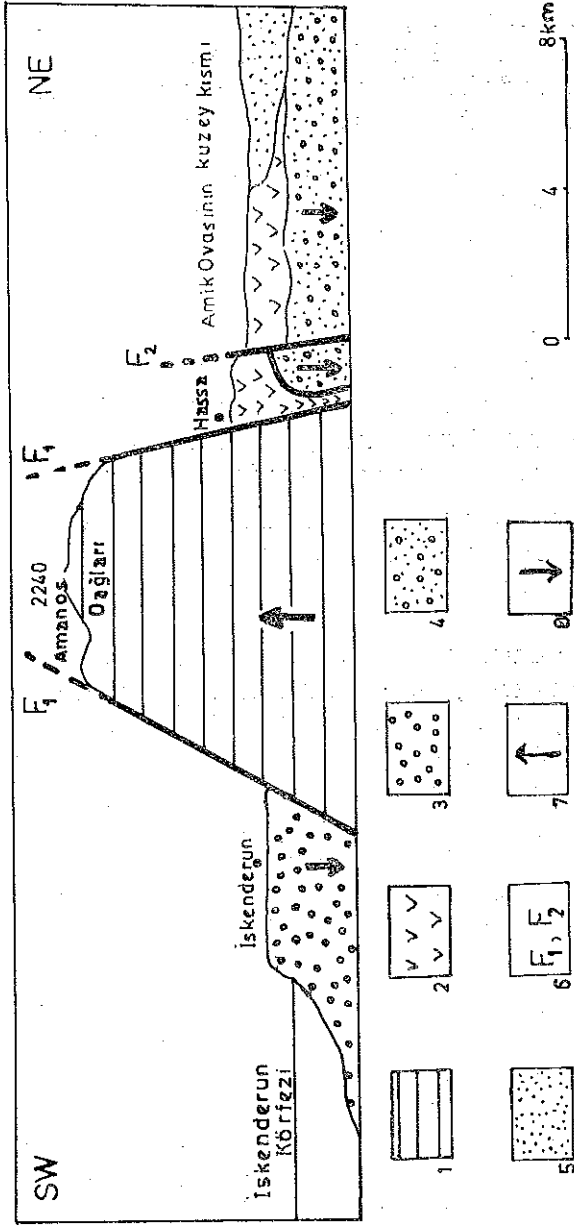
Eski kırıklar dolayısıyla meydana gelen arızalar tamamen topografya yüzeyleri tarafından ortadan kaldırılmışlardır. Yani bugün topografyada hiç bir rol oynamamaktadırlar. Taurid kuşağına dahil olan bu formasyonlar Eosen-Oligosen'de kıvrılarak yükselmişlerdir. Nitekim bütün Toros zonunda bu formasyonlar egemendir. İçlerinde yer yer serpantinler bulunmaktadır. Esasen bu, Taurid'lerin genel bir özelliğidir.

Post-alpin seri olarak, yine bölgenin kuzeyinde denizel Miyosen yaşlı bir takım formasyonlar yer almaktadır. Bunlar alttaki pre-alpin ve alpin formasyonlar üzerinde diskordant olarak bulunmaktadır. Diğer bir özellikleri ise, onlardan daha az tektonik hareket geçirdikleri için daha az deformasyona maruz kalmış olmalarıdır (Bu hareketler Strien ve Attik fazlardır).

Formasyonlar daha çok kalker fasiyesindedir. Ayrıca kumtaşları ve mikro-pudingler aynı formasyonlar içerisinde yer almaktadır. Nitekim bunlar, bölgemizde olduğu gibi, özellikle Orta Torosların Taşeli kesiminde çok yaygındır; bunlar erozyona direnç bakımından diğer tüm formasyonlardan daha dayanıksızdır. Bu formasyonlar içerisindeki konglomeralar, kuvvetli bir çimentolasmaya maruz kaldıklarından diklikler halinde belirirler.

Alüvyonlar ise; akarsu yataklarında, özellikle Çukurova'da çok yaygındır. Ancak akarsuların yukarı kesimlerinde, yani gömük mendereslerin oldukları yerlerde yoktur. Alüvyonlar, genellikle çakıl, kil, kum ve silt'lerden oluşmuşlardır. Kalınlıkları, akarsuların döküldükleri kısımlara yani Akdeniz'e doğru kalınlaşırlar. Nitekim Osmaniye'nin batısında yapılan bir DSİ sondajına göre bu kalınlık 200 m. kadardır. Bu, daha aşağı kesimlerde daha çok artmaktadır.

Toros Dağlarının bölgemiz dışında hemen hiçbir yerinde genç volkanik olaylara rastlanılmamıştır (Ancak bölgemizdeki Hassa-İsrahiye ile Yumurtalık kuzeyi hariç). Buradaki volkanizma çok gençtir (Şekil : 3). Çıkan maddeler sırasıyla şunlardır : Bazalt, bazalt cürüfları, volkanik sünger taşları, tüfler aglomeralar, vol-

Şekil 3 — Amanos Dağlarının SW-NE yönündeki şematik morfo-strüktürel kesiti.
 1 — Değişik alan, 2 — Genç Kuaterner volkanitleri (Bazalt, tüf, aglomera, pomza taşı, volkanik çürüf v.s),
 3 — Çakıllı piedmont ovası depoları, 4 — Eski alüvyonlar, 5 — Yeni alüvyonlar, 6 — Genç faylar, 7 — Yükselme zonları, 8 — Alçalma zonları.

kanik volkanik breşler, breşler, lapilliler ve volkan bombaları. Volkanizma o kadar yenidir ki, çıkan maddeler Hassa çevresinde alüvyonları örtmüş, Yumurtalık'ın NE'sunda ise, flüvyal vadilerin içerisine akmış durumdadırlar. Her iki bölgede de bu özellikler yaş tayini için önemlidirler. Yani, en az genç Kuaterner yaşındadırlar.

Bu bölgede, Neotektonik ile genç volkanizma arasında önemli ilişkiler söz konusudur. Şöyle ki; Toroslar kuşağında sadece bu bölgede rastlanan genç volkanizma, yukarıda belirttiğimiz gibi neotektoniğin bir eseridir. Yani Amanos Dağları genç Kuaterner'de hatta Holosen diyebileceğimiz bir çağda yükselme eğilimi göstermiştir. Bununla ilgili olarak dağın batısındaki İskenderun havzası ile, doğusundaki Amik-Hatay ve Hassa-İslahiye-K. Maraş depresyonları çökmüştür. Yani bölgede tipik bir «dağ-havza» strüktürü oluşmuştur. Sonuçta; Amanoslar'ı belirleyen NNE-SSW doğrultusunda oluşan faylar boyunca volkanizma meydana gelmiştir.

Yani, Amanos Dağları'nın doğusunda özellikle Hassa-İslahiye arasında ayrıca Yumurtalık'ın kuzeydoğusunda aynı bileşimde volkanik maddeler ortaya çıkmışlardır. O halde her ikisi de aynı yaşta dırlar. Muhtemelen bu volkanik ürünler vadilerin içlerini doldurduklarına (Yumurtalık NE'su) veya alüvyonları örttüklerine (Hassa-İslahiye çevreleri) göre Üst Kuaterner, yani Holosen yaşındadırlar. Nitekim, Anadolu'nun pekçok yerlerinde bu tip volkanizmaya yer yer rastlanmaktadır : Kula, Trakya'nın bazı kesimleri, Köroğlu Dağları'nın bazı kesimleri, Karapınar-Konya, Erciyes çevreleri, Karacalıdağ-Diyarbakır, Afyonkarahisar güneyi, Erzincan Ovası kuzeyi Kiği, Varto, Karlıova, Van çevreleri, Pasinler Menemen vs. İşte bölgemiz de bu gruba dahildir. Neotektoniğin ve onunla ilgili olarak genç tektonizmanın oluşumu çok yenidir; kanımızca genç Kuaterner yani Holosen yaşındadır.

Bütün bunların ışığı altında Kahramanmaraş ile Türkoğlu arasındaki kapma olayına gelince; şu anda Ceyhan'ın bir kolu olan Aksu akarsuyu, geriye doğru bir aşındırmanın eseri olarak karşımıza çıkmaktadır (Şekil : 4). Yani eski Aksu güneye doğru (Amik Gölü) akışına devam etmekteyken, geriye doğru aşındırma sonucunda bu akarsuyu kaparak kendi mecrasına çevirmiştir. Böylece İslahiye, İntilli ve Hassa'dan geçip, Amik gölüne ulaşan eski vadi kurummuştur. Bunun sonucunda; Mizmilli Bataklığı Keçiler Batak-

lığı, Karagöl Bataklığı vs. gibi bataklıklar oluşmuştur. Ancak Hassa leçesi dediğimiz genç volkanitler bu bataklıkların dezorganizasyonunda önemli rol oynamışlardır. Bataklıkların kenarlarındaki alüvyal depolar kısmen aşınmış taraçlara tekabül ederler.

Kahramanmaraş'tan itibaren Çukurova'ya doğru menderi hareketler yapan Ceyhan Nehri ise, bu kapmaya ve dolayısıyla epirojenik yükselmeye bir kanıt teşkil etmektedir. O halde, Kahramanmaraş'tan itibaren Çukurova'ya doğru açılmış olan bu saplanmış gömük menderes, hem yükselmenin ani olduğunu, hem de kapmanın çok yeni olduğunu göstermektedir. Saplanmış gömük menderesin içerisinde hiçbir alüvyal birikimin olmaması ve yamaçların simetrik durumu bunu çok güzel bir şekilde ifade etmektedir. Nitekim; bilindiği gibi saplanmış gömük menderesler kayamış gömük mendereslerin aksine olarak ani ve devamlı yükselmeleri ifade etmektedir. O halde, o zamanki Ceyhan'ın küçük bir kolu olan Aksu deresi, geriye doğru aşınım suretiyle şimdiki Aksu deresini kaparak bugünkü yatağına çevirmiştir. Bunun sonucunda ise; bugünkü saplanmış gömük menderesler oluşmuştur; ayrıca eski yatakta bir takım cılız akarsular gölcükler ve bataklıklar oluşmuştur. Harita da gösterildiği gibi bunlar Hatay'a kadar yer yer görülmektedirler (Şekil : 4). Hassa leçeleri ise, bu bataklıkların oluşumunda önemli etkendirler.

Burada sözkonusu olan, böyle bir genç kapmanın neotektonik ve genç volkanizmayla olan ilişkisidir. Yani hangisi erken olmuştur?

1 — Yaptığımız detaylı araştırmalarımız ve diğer yer bilimcilerin etüdlerinden faydalanarak vardığımız sonuçlara göre, önce Amanos dağları fasıllarla yükselmiş genç bir host durumunu almıştır. Hatta, tarihi devirlerde bile yükselmesine, batı ve doğu kesimlerinin alçalmasına devam etmiştir. Bunun çok net kanıtları ise şu şekilde özetlenebilir.

a) İskenderun'un doğusunda çok net olarak yüzeyden 40-60 m. yükseklikte «Yarıkkaya» denilen, yüksekte kalmış bir asılı vadi mevcuttur. Dağın doğusunda da, özellikle Hassa ve İslahiye çevrelerinde de bunlara, çok tipik olmamakla birlikte raslanılmaktadır.

b) «Hassa leçeleri» denilen volkanitler, dağın doğusunda ve batısında, hem flüvyal vadileri doldurmuş hem de alüvyonların üzerlerini örtmüşlerdir. Bütün bunlar genç tektonizmanın ve genç volkanizmanın en önemli kanıtlarıdır.

Sonuç olarak, üzerinde durduğumuz bu kapma olayı, çok büyük bir olasılıkla üst Kuaterner, yani Holosen yaşındadır. Ülkemizdeki, denizlere yakın olan pek çok kesimlerdeki kapmaların da aynı yaşta oldukları kanısındayız.

KISA BİBLİYOGRAFYA

- ARDOS, M. (1979) : «*Türkiye Jeomorfolojisine Neotektonik*» İstanbul Üniversitesi Yayın No : 2621 Coğrafya Enstitüsü Yayın No : 113, s. 145, İstanbul.
- ARDOS, M. (1984) : «*Türkiye Ovalarının Jeomorfolojisi I*» İstanbul Üniversitesi Yayın No : 3263 Edebiyat Fakültesi Yayın No : 3199, s. 137, İstanbul.
- ATAN, O. (1969) : «*Eğribucak Karacaören (Hassa) -Ceyhanlı-Dazevleri (Kırıkhan) Arasındaki Amanos Dağlarının Jeolojisi*» M. T. A., Enst. Yayınları No : 41, Ankara.
- BİLGİN, T. (1969) : «*Ceyhan Doğusundaki Volkanik Şekiller ve Hassa Leçesi*» İstanbul Üniversitesi Yayın No : 1494 Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü Yayın No : 58, İstanbul.
- ERGİN, K. GÜÇLÜ, U.-UZ, Z. (1967) : «*Türkiye ve Civarının Deprem Kataloğu (M. S. 11 Yılından-1964 sonuna kadar)*» İstanbul Teknik Üniversitesi Maden Fakültesi Arz Fiziği Enstitüsü Yayın No : 24, İstanbul.
- MÜLAZIMOĞLU, N. (1979) : «*İskenderun Körfezi Tabanı Kıyıları ve Çevresinin Kuaterner Jeolojisi ve Jeomorfolojisi*» İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Strüktür ve Yer-

altı Kaynakları Kürsüsü (Basılmamış doktora tezi). İstanbul.

SALOMON-CALVI, W. (1936) : «*Anadolu Ovalarının Teşekkülü*» Yük. Zir. Enst. Çalışmaları, Ankara.

YALÇINER (PEKCAN), N. (1988-1992) : «*Ladik-Erbaa-Niksar Bölgesinin Jeomorfolojisi Üzerine Bazı Gözlemler*» Coğrafya Dergisi İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Sayı :3, İstanbul.

YALÇINER (PEKCAN), N. (1980) : «*Düzce-Akcakoca Bölgesinin Jeomorfolojisi*» Jeom. Der. Sayı 9, s. 109-118, Ankara.